

ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ НАДХОДЖЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ

Ефективність здійснення аналізу й аудиту на рівні підприємства — індивідуального інвестора визначається якістю їх інформаційного забезпечення. Сьогодні інформаційні ресурси, що необхідні для здійснення аналізу і аудиту іноземних інвестицій, подано у вигляді великої бази даних: оперативна і статистична інформація, дані фінансового і управлінського обліку, інженерно-технічна документація, висновки аудиторських і консалтингових фірм. Але практика показує, що найбільшу питому вагу серед вихідних даних для вирішення проблем аналізу й аудиту іноземних реальних інвестицій має облікова інформація. Отже, у зв'язку з цим виникає потреба в узагальненні вітчизняного теоретичного і практичного досвіду обліку іноземних інвестицій, вивчення зарубіжної літератури з питань методології і організації обліку, визначення перспектив і шляхів удосконалення обліку іноземних інвестицій на підприємствах.

Під час організації обліку прямих іноземних інвестицій виникає багато проблемних питань. Перш за все, протиріччя закладені вже у формуванні моделей за окремими видами бухгалтерського обліку. Так, у податковому обліку «інвестиція — це господарська операція, яка передбачає придбання основних фондів, нематеріальних активів, корпоративних прав і цінних паперів в обмін на грошові кошти або майно». У фінансовому обліку під інвестиційною діяльністю розуміють придбання або реалізацію необоротних активів і фінансових інвестицій, які не є еквівалентами коштів (п. 4. ПБО-4). При вивченні цих двох визначень видно закладені в них протиріччя. У податковому обліку інвестиційна діяльність обмежена тільки стадією надходження, в той час у фінансовому обліку інвестиційна діяльність поширюється також і на сферу збуту. Об'єкти управління також різні: на відміну від фінансового, в податковому обліку придбання всіх цінних паперів відноситься до інвестиційної діяльності. Є також протиріччя і у визначенні виду діяльності з корпоративними правами. У податковому обліку внесення коштів або майна до статутного фонду в обмін на корпоративні права розглядається як фінансова інвестиція, що є частиною інвестиційної діяльності підприємства (пп. 1.28.2 Закону України від 22. 05. 97 р. №283/97-ВР). У фінансовому ж обліку ті операції, що ведуть до зміни розміру і складу власно-

го капіталу, відносяться до фінансової, а не до інвестиційної діяльності (п. 4 ПБО-4).

Категорія «фінансові інвестиції» також має різні тлумачення. Так, згідно з ПБО-2 «фінансові інвестиції — це активи, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), зростання вартості капіталу або інших вигод для інвестора». У податковому обліку під фінансовою інвестицією розуміють господарську операцію, що передбачає придбання корпоративних прав, цінних паперів, деривативів та інших фінансових інструментів.

Зважаючи на вищевикладене, необхідно повністю абстрагуватися від норм бухгалтерського обліку і від протиріч, закладених у них для того, щоб вірно визначити поняття іноземних інвестицій і розробити шляхи для удосконалення їх обліку.

При розробці шляхів удосконалення обліку реальних іноземних інвестицій треба акцентувати увагу на трьох основних моментах. По-перше, система обліку іноземних інвестицій розглядається як підсистема нижчого рівня системи обліку взагалі. По-друге, прямі іноземні інвестиції визначаються і відображаються в обліку як різні форми капітальних вкладень підприємства для збільшення матеріальних об'єктів або для зростання майбутніх економічних вигод від їх подальшого використання шляхом одержання прибутку і зростання вартості власного капіталу. По-третє, підсистема обліку прямих іноземних інвестицій розглядається як облікова модель, яка відображає трансформацію реальних інвестицій у фінансовий результат.

Визначення моделі обліку прямих іноземних інвестицій дає змогу виділити такі основні напрями її удосконалення в Україні: перехід на дворівневу організацію бухгалтерського обліку (фінансовий та управлінський) і його комплексна автоматизація. Дворівнева організація обліку викликає необхідність у виробленні методики фінансового і управлінського обліку прямих іноземних інвестицій.

В зв'язку з тим, що національна система бухгалтерського обліку має значні зміни відповідно до Програми реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 1998 р. № 1706, то ці зміни стосуються і методики обліку реальних іноземних інвестицій. Стандартизація облікових процедур реалізується в рамках міжнародної уніфікації обліку. Її здійснює з 1973 року Комітет з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, розробляючи і публікуючи Міжнародні стандар-

ти бухгалтерського обліку. Питання обліку реальних інвестицій і порядок подання їх у звітності викладають такі міжнародні стандарти: МСБО 25 «Облік інвестицій», МСБО 16 «Основні засоби», МСБО 23 «Витрати та позики», МСБО 1 «Подання фінансових звітів», МСБО 7 «Звіт про рух грошових коштів».

МСБО 25 містить визначення інвестицій загалом, приводить їх класифікацію за часовою ознакою. Розглядаючи інвестиції як актив, «що утримується на підприємстві з метою приросту капіталу через розподіл доходу (відсотків, роялті, дивідендів і ренти) для збільшення вартості капіталу або інших вигод для підприємства-інвестора», МСБО 25 трактує оцінку короткострокових інвестицій за ринковою вартістю або за нижчою з двох оцінок: собівартістю придбання або ринковою ціною, а довгострокових інвестицій — або за собівартістю придбання, або за вартістю з урахуванням переоцінки, або у разі придбання ринкових цінних паперів, що дають право власності, за нижчою з двох оцінок: собівартістю або ринковою ціною, визначеною на основі інвестиційного портфеля.

Згідно з МСБО 25 вкладення в матеріальні активи (основні засоби і матеріально-виробничі запаси) не відносяться до інвестицій. Виняток становить інвестиційна власність, тобто інвестиції у земельні ділянки і будівлі, які не зайняті і не перебувають в експлуатації у інвестора. МСБО 16 рекомендує всі капіталовкладення в основні засоби, що можуть виникнути в компанії в процесі їх експлуатації, відображувати в обліку при додержанні умови зростання майбутніх економічних вигод.

Прямі інвестиції, крім іноземної валюти, валюти України можуть здійснюватися у вигляді акцій, облігацій, інших цінних паперів, грошових вимог і прав на вимогу виконання договірних зобов'язань щодо повернення коштів, які гарантовані першокласними банками і мають вартість у конвертованій валюті, що підтверджена відповідно до законів країни інвестора або міжнародних торгових звичаїв. Всі інвестиції можуть належати як до монетарних, так і немонетарних.

Монетарні активи — це не тільки кошти, а й:

- еквіваленти коштів;
- дебіторська заборгованість, яку буде отримано у фіксованій (визначеній) сумі коштів або їх еквівалентів.

Еквіваленти коштів — короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які необхідно відрізнити від поточних фінансових інвестицій. Ці обидва види інвестицій використовуються для збільшення власного капіталу або інших економічних вигід, при-

дбаваються на строк не більше одного року, можуть вільно конвертуватися в кошти. При цьому ризик зміни вартості еквівалентів невеликий. Тоді як фактична вартість поточних фінансових інвестицій може значно відрізнитися від номінальної. Для віднесення фінансових інвестицій до того чи іншого об'єкта треба користуватися принципом домінування змісту над формою, тобто брати за основу дані аналізу фондового ринку або експертної оцінки. Якщо еквіваленти коштів не можуть бути вільно конвертовані за вартістю, наближеної до номінальної, їх треба зараховувати до складу поточних фінансових інвестицій. Таким чином, вважаємо, що інвестиції треба класифікувати як монетарні або немонетарні, залежно від того, як оцінює їх ринок: як боргові або як капітальні.

Облік надходження прямих іноземних інвестицій у формі інших монетарних активів є аналогічним обліку надходження інвестицій у формі іноземної валюти. Підприємство повинне на дату балансу і дату розрахунків переоцінити за курсом НБУ еквіваленти коштів, грошові вимоги і права на вимогу виконання договірних зобов'язань щодо надходження іноземної валюти.

Наприклад, відображаємо такі операції:

1. Враховано іноземну інвестицію за курсом НБУ на дату визнання статутного капіталу: дебет рахунка 46 «Неоплачений капітал», кредит рахунка 40 «Статутний капітал».

2. На дату балансу враховано курсову різницю за еквівалентами коштів, виражених в іноземній валюті: дебет рахунка 46 «Неоплачений капітал», кредит рахунка 744 «Дохід від неопераційної курсової різниці»; або дебет рахунка 974 «Втрати від неопераційних курсових різниць» і кредит рахунка 46 «Неоплачений капітал».

3. За курсом НБУ на дату надходження оприбутковано іноземну інвестицію як внесок засновників до статутного фонду: дебет рахунка 46 «Неоплачений капітал», кредит рахунка 744 «Дохід від неопераційної курсової різниці» або дебет рахунка 974 «Втрати від неопераційних курсових різниць» і кредит рахунка 46 «Неоплачений капітал».

Якщо в установчому договорі передбачено внесок іноземного інвестора до статутного капіталу у вигляді поточних фінансових інвестицій, то заборгованість за неоплаченим капіталом оцінюють як немонетарний актив. Номінальну вартість, виражену в іноземній валюті, перераховують тільки за курсом НБУ на день визнання статутного капіталу. Подальша переоцінка номінальної

вартості на дату балансу і дату розрахунків у зв'язку зі зміною валютного курсу не проводиться. Можлива тільки переоцінка фінансових інвестицій до справедливої вартості, але ця операція не відображається у складі курсових різниць, тому що вона не пов'язана з коливанням валютного курсу. Наприклад, відобразимо такі операції:

1. Відображено заборгованість інвесторів за внесками до статутного капіталу в розмірі добутку номінальної вартості поточної фінансової інвестиції та курсу НБУ на дату визнання статутного капіталу: дебет рахунка 46 «Неоплачений капітал», кредит рахунка 40 «Статутний капітал».

2. Оприбутковано поточну іноземну інвестицію (фінансову) як внесок інвестора до статутного капіталу за курсом НБУ на дату визнання статутного капіталу (за номінальною вартістю): дебет рахунка 352 «Інші поточні фінансові інвестиції», кредит рахунка 46 «Неоплачений капітал».

3. Відображена різниця між номінальною і фактичною вартістю поточної іноземної (фінансової) інвестиції: дебет рахунка 46 «Неоплачений капітал», кредит рахунка 421 «Емісійний дохід» або дебет рахунка 44 «Нерозподілені прибутки (непокріті збитки)» і кредит рахунка 46 «Неоплачений капітал».

Іноземна інвестиція може бути виражена в статутному капіталі у вигляді таких немонетарних активів :

1) рухоме та нерухоме майно і пов'язані з ним майнові права;

2) права інтелектуальної власності (авторські права, права на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, ноу-хау, знаки для товарів і послуг тощо), вартість яких у конвертованій валюті підтверджена згідно з законами країни інвестора або міжнародними торговими звичаями;

3) права на здійснення господарської діяльності, в тому числі права користування надрами і природними ресурсами, надані відповідно до законодавства, вартість яких у конвертованій валюті підтверджена згідно з законами (процедурами) країни інвестора або міжнародними торговими звичаями;

4) інші цінності відповідно до законодавства України.

Для того, щоб визначити розмір внеску у вигляді немонетарних активів, знаходиться добуток їх вартості за домовленістю учасників, але не вище за ціни міжнародних ринків або ринку України, і курсу НБУ на дату визнання статутного капіталу. Немонетарні активи не підлягають перерахуванню через зміни валютних курсів на дату балансу і дату розрахунків. У результаті цього курсову різницю також не визначають.

Велику проблему для бухгалтерів створює спосіб розрахунку цін міжнародних ринків або ринку України. Указом Президента України від 10. 02. 1996 р. № 124/96 «Про заходи щодо вдосконалення цінової політики у сфері зовнішньо-економічної діяльності» затверджено Положення про індикативні ціни у сфері зовнішньо-економічної діяльності, згідно з яким на МЗЕЗ-торг України та уповноважені ним організації покладені повноваження з розробки індикативних цін. В тому випадку, коли на немонетарні активи не встановлено індикативних цін, необхідно для визначення звичайної ціни використовувати дані, опубліковані в бюлетені «Держзовнішінформ» — «Огляд цін українського і світового товарних ринків».

Законодавством звільнено від обкладання митом майна, що ввозиться в Україну як внесок іноземного інвестора до статутного капіталу юридичних осіб, що мають статус підприємств з іноземними інвестиціями. Але це не поширюється на ті підприємства, в статутному капіталі яких іноземна інвестиція становить менш ніж 10%. Пільговий режим також не діє у разі надходження інвестицій у формі товарів для реалізації або власного споживання. Майно, що ввозиться на територію України як іноземна інвестиція, обкладається митним збором у загальнозстановленому порядку. Не передбачено пільги щодо сплати акцизного збору. Згідно з пп. 3.1.2. ст. 3 Закону про ПДВ операції з ввезення на територію України іноземних інвестицій є об'єктом оподаткування ПДВ. Виняток становлять інвестиції у формі основних засобів, отримані для формування цілісного майнового комплексу. Під цілісним майновим комплексом розуміють активи, сукупність яких забезпечує ведення окремої підприємницької діяльності на постійній і регулярній основі та строк використання яких перевищує дванадцять календарних місяців. Отже, йдеться тільки про, виробничі основні засоби. Ввезення невиробничих основних засобів як іноземних інвестицій оподатковується ПДВ на загальних підставах.

Розглянемо приклад відображення операцій з основними фондами як внеску до статутного капіталу підприємств з іноземними інвестиціями:

1. Враховано іноземну інвестицію у складі статутного капіталу підприємства в розмірі \$ 3000 (курс НБУ на дату визначення статутного капіталу — 5,0 грн/\$): дебет рахунка 46 «Неоплачений капітал», кредит рахунка 40 «Статутний капітал» — 15000 грн;

2. Нараховано митні збори (курс НБУ на дату оформлення вантажної митної декларації — 5,2 грн/\$) ($3000 * 5,2 * 0,2\%$): дебет

3. Перераховано оплату з митних зборів: дебет рахунка 642 «Розрахунки за обов'язковими платежами», кредит рахунка 311 «Поточні рахунки в національній валюті» — 31,20 грн;

4. Зараховано основні засоби як внесок інвестора до статутного капіталу: дебет рахунка 152 «Придбання (виготовлення) основних засобів», кредит рахунка 46 «Неоплачений капітал» — 15000 грн;

5. Враховано первісну вартість основних засобів, що надійшли: дебет рахунка 10 «Основні засоби», кредит рахунка 152 «Придбання (виготовлення) основних засобів» — 1500 грн.

Наприклад, як буде відображено операції надходження товарів як внеску іноземного інвестора до статутного капіталу підприємства:

1. Зараховано внесок іноземного інвестора товарами: дебет рахунка 28 «Товари», кредит рахунка 46 «Неоплачений капітал» — 15 000 грн.

2. Нараховано: мито ($3000 * 5,5$ (курс НБУ на дату оформлення митної вантажної декларації) * 2%): дебет рахунка 952 «Інші фінансові витрати», кредит рахунка 642 «Розрахунки за обов'язковими платежами» — 330 грн.

3. Нараховано ПДВ ($(3000 * 5,5) + 330$) * 20%: дебет рахунка 644 «Податковий кредит», кредит рахунка 641 «Розрахунки за податками» — 3366 грн.

4. Перераховано мито: дебет рахунка 642 «Розрахунки за обов'язковими платежами», кредит рахунка 311 «Поточні рахунки в національній валюті» — 330 грн.

5. Перераховано ПДВ: дебет рахунка 641 «Розрахунки за податками», кредит рахунка 311 «Поточні рахунки в національній валюті» — 3366 грн.

6. Враховано податковий кредит: дебет рахунка 641 «Розрахунки за податками», кредит рахунка 644 «Податковий кредит» — 3366 грн.

Таким чином, оцінка іноземних інвестицій в іноземній валюті передбачає перерахування їх вартості у валюту звітності за курсом НБУ. Товарно-матеріальні цінності, нематеріальні активи, роботи і послуги — це немонетарні активи. Згідно з п. 5 ПБО-21 під час первісного відображення їх вартості враховується курс НБУ на дату здійснення операції, тобто на дату визнання статутного капіталу. Подальшій переоцінці — на дату балансу і дату погашення неоплаченого капіталу — вони не підлягають (крім

випадків зміни справедливої вартості). Однак національні стандарти бухгалтерського обліку регламентують тільки фінансовий облік. У податковому обліку згідно з Законом про ПДВ базою оподаткування є митна вартість, яка визначається з урахуванням курсу НБУ для інвестицій у формі майна — на дату митного оформлення, а для інвестицій у формі нематеріальних активів — на дату зарахування їх на баланс.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємства» від 22. 05. 1997 р. № 283/97 — ВР. Урядовий кур'єр. — 1997. — № 15.
  2. Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19 березня 1996 р. № 94—96 — ВР. Голос України. — 1996. — № 10.
  3. Закон України «Про податок на додану вартість» від 03.04.1997 р. № 168/97 — ВР. Голос України — 1997. — № 9.
  4. Положення (стандарти) бухгалтерського обліку. — В. М. Пархоменко, П. П. Баранцев. Реформування бухгалтерського обліку в Україні. — Луганськ «Промдрук» ДСД «Лугань», 2000. — 272 с.
-